

RODOSLU ÇÖMLEKÇİ HIEROTELES (Lev. / Pl. LII - LIV)

Hellenistik dönemin en büyük şarap ve ticarî amphora üreticisi olan Rodos cumhuriyetinin ilk ticarî amphoraları bugünkü bilgilerimiz ışığında İ.Ö. 4. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir¹. Bu ilk tipi izleyen 25-30 yıllık dönem içinde iki farklı tip daha ortaya çıkmaktadır². Bunlar, bir önceki tipe göre daha bodur ve yuvarlak omuzludur. Ağız kenarları bazen mantar, bazen band formunda, bazen de yuvarlatılmış simit formundadırlar. Topaç formundaki dipleri düz veya oyuktur. İ.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısı içinde yoğunlaşan bu tiplerin yanında, çömlekçi Hieroteles'in ve eponymlerinin mühürlerini taşıyan bir grup amphora daha bulunmaktadır. Bu amphoralar, gerek üreticisinin kendine özgü mühürleri (yuvarlak formu ve merkezde rozetli veya kabartma noktalı) gerekse dönemin Knidos amphoralarında gördüğümüz plastik halkalı kaideleri ile özel bir grup olarak dikkati çekmektedirler. Rodos üretimi erken dönem ticarî amphoraları içinde, kil hamur kompozisyonlarının farklılıkları ile de dikkati uzun zaman üzerinde toplayan bu amphoraların üretildikleri atölye, 1982 yılında N. Tuna'nın yüzey araştırmaları sırasında antik dönemde Rodos Peraia'sı içinde yer alan Hisarönü-Çubucak mevkiinde saptanmış ve daha sonraki yıllarda bu bölgede yapılan yeni yüzey araştırmalarının sonuçları N. Tuna ve J. Y. Empereur tarafından yayınlanmıştır³. Hisarönü-Çubucak'ta Rodoslu çömlekçi Hieroteles'in atölyesinde üretilen ticarî amphoralar ile ilgili yeni kanıtlar A sektöründe gün ışığına çıkartılan üretim artışı çöplüğünden elde edilmiştir. Bu çöplükte ele geçen bazı eponym mühürleri (Agrios: Kat. No. 12-13, Res. 12-13; Aristion: Kat. No. 15-16, Res. 15-16) Hieroteles'in ticarî amphora üretimine, bugüne dek ileri sürüldüğünün aksine, İ.Ö. 269 yılından önce başladığını göstermektedir⁴. Böylece bu çöplük, İ.Ö. 225 yılı civarına dek üretimini sürdürdüğü iddia edilen çömlekçi Hieroteles'in ilk üretim yıllarına ait olması⁵ ve onun ürettiği ilk amphoraların form özelliklerinin saptanması bakımından önem taşımaktadır. Bu ticarî amphoraların form özelliklerinin saptanmasının yanısıra, çöplükten elde edilen buluntuların istatistik olarak da dökümü yapılmıştır.

Hisarönü'ndeki atölyelerde bugüne dek tüm profil veren bir ticarî amphora ele geçmemiş olmasına karşın, üretim artışı çöplüğündeki buluntular arasında Hieroteles'in amphoralarında görülen farklı iki tip ağız kenarı dikkati çekmektedir:

¹ G.Bass-M.Katzev, "New Tools for Underwater Archaeology", *Archaeology* 21 (1968), s. 172; Empereur-Hesnard 1987, Fig.7.

² Empereur-Hesnard 1987, Fig. 8-9; Grace 1963, Fig. 1 (1-5)

³ Empereur-Tuna 1989, s. 277-299

⁴ Grace 1974, s. 200

⁵ Çömlekçi Hieroteles'in ticarî amphora üretimine başladığı tarih ile ilgili tartışmalar için bk. Empereur-Hesnard 1987, s. 18-19

Tip 1: Yüksek band formunda ağız kenarları (Çizim 1-5): Çöplükte ele geçen toplam ağız kenarı sayısının yaklaşık % 90' ını (230 ağız kenar parçası) oluşturmaktadırlar. Ağız kenarlarının karakteristik özelliği olan plastik bandlar hafif dışa taşkın olup, boyun ile birleşirken içe doğru keskin bir dönüş yapmaktadırlar. Band yükseklikleri 2-4 cm arasında değişmektedir. Bazı örneklerde boyunun az veya çok bombe yaptığı görülmektedir. Ağız çapları ise 11-16 cm arasındadır.

Tip 2: Yuvarlatılmış simit formunda ağız kenarları (Çizim 6-7): Çöplükte sayısal bakımdan azınlıktadırlar (yaklaşık %10 : 26 adet). Bu ağız kenarını taşıyan amphoraların ağız çapları 10-13 cm arasında değişmektedir. Bu tip amphoraların da boyunlarında hafif bombeleşme görülmektedir.

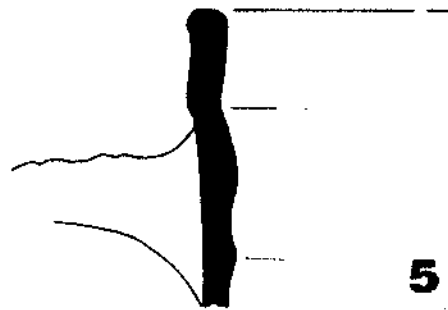
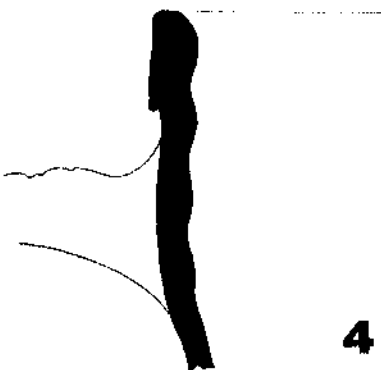
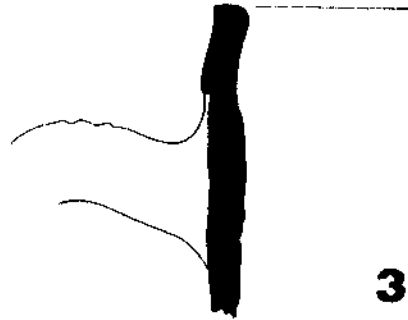
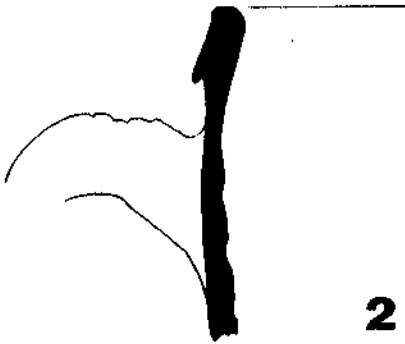
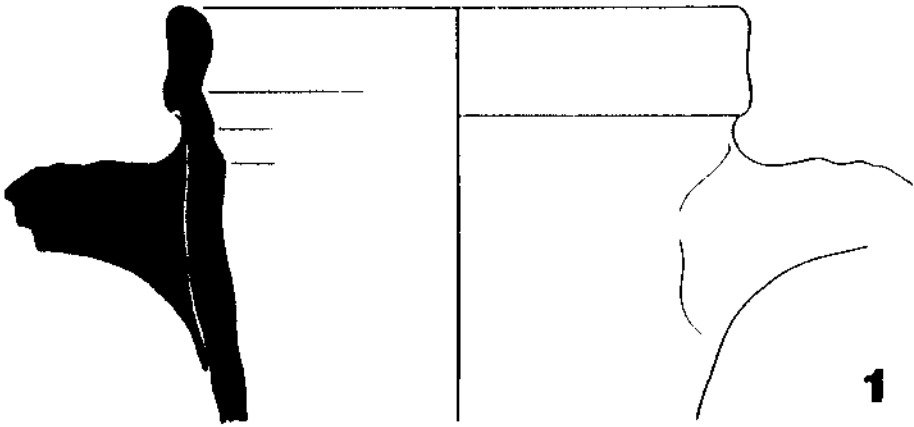
Hieroteles'in ticarî amphora üretimine başladığı ilk yılların ürünleri hakkında bilgi veren A sektöründeki bu çöplük, kullanılan ağız kenar formlarının o dönem içindeki popülaritesi hakkında da istatistik bilgiler vermektedir. İki ağız kenar formu arasındaki oransal farklılık (% 90 ve % 10), bu dönemde henüz band formulu ağız kenarlarının önemini koruduğunu, ama buna karşılık ileride Rodos amphoralarının kanonik formu olacak yuvarlatılmış ağız kenar formunun Hieroteles atölyesinde üretimin başlangıcından itibaren yerini aldığı göstermektedir. Bu iki tip ağız kenarı ile ilişkili kronolojik sorumuz, Tip 1 ağız kenarının Hieroteles atölyesinde hangi eponymün görevli olduğu yılda terkedildiği ve Tip 2'nin ise hangi yıl ortaya çıkmış olduğudur. Eldeki verilere göre, simit formulu yuvarlatılmış ağız kenarlı en erken Rodos amphorası eponym Agrios'un mühürünü taşımaktadır⁶ ve üreticisi ise Boiskos'dur. Hieroteles'in Hisarönü atölyesinde kazılan çöplüğünün (A sektörü) içinde ele geçen en erken eponym mühürleri de Agrios'a aittir⁷. Buna karşılık Agrios'un mühürlerinin yer aldığı band ağız kenarlı (Tip 1) yayınlanmış amphora sayısı daha fazladır⁸. Bu durumu çöplükteki band ağız kenarlı amphoraların (230 ağız kenar parçası) ve Agrios'un mühürlerinin sayıları da (60 mühürlü kulp) teyit etmektedir. Örneğin Hieroteles'in iki mühürü (Genetivus 3 kalıbı) band ağız kenarlı (Kat. No. 6-7, Res. 6-7), bir mühürü ise (Kat. No. 8, Res. 8) simit formulu ağız kenarları üzerinde görülmektedir. çöplükte ele geçen ve üzerinde sadece eponym mühürleri bulunan ağız kenarı korunmuş amphoralar da ağız kenar formu değişikliğinin yaklaşık hangi tarihlerde yapıldığını göstermeleri bakımından önemlidir. Eponym Hipostratos'un iki mühürü (Kat. No. 20-21, Res. 20-21) bandlı ağız kenarlı (Çizim 1 ve 5) amphoralar üzerinde görülmelerine karşın, eponym Hagemon'un ise bir mühürü (Kat. No. 10, Res. 10) bandlı ağız kenarlı (Çizim 4), diğeri ise (Kat. No. 11, Res. 11) simit formulu ağız kenarlı (Çizim 7) amphoralar üzerine basılmıştır. Muhtemelen, mühürleri çöplükte ele geçen eponymlerin görevli olduğu dönemde (yaklaşık İ.Ö. 273/271-265) band ağız kenarları varlıklarını henüz korumakta, ancak bilemediğimiz dönemde yerlerini simit formulu ağız kenarlarına bırakmaktadırlar. Yönetici Hagemon'un tarihlediği yılda her iki ağız kenar formuna rastlamamız (Kat. No.

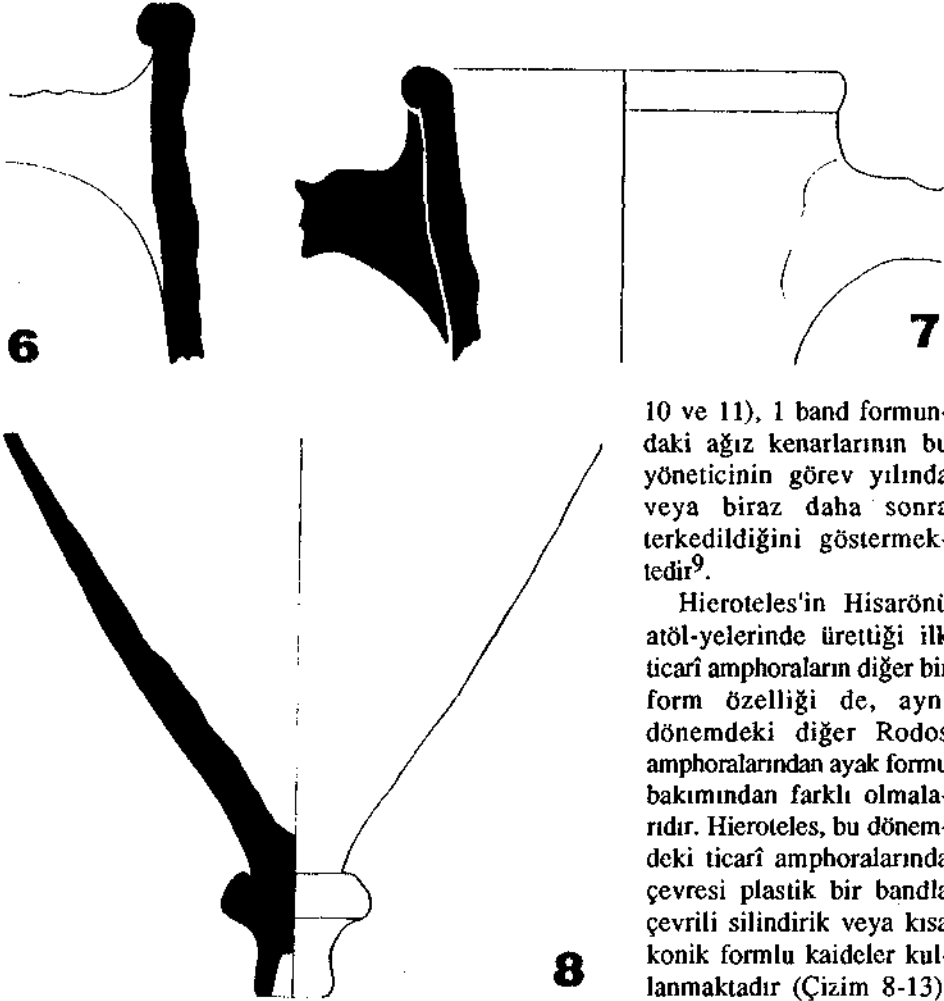
⁶ Grace 1963, s. 323, Nr. 4

⁷ Eponym Agrios'un görevli olduğu yıl için bk. Grace 1974, s. 200 (İ.Ö. 273-271)

⁸ Grace 1963, s. 323, Nr. 2-3

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

10 ve 11), 1 band formundaki ağız kenarlarının bu yöneticinin görev yılında veya biraz daha sonra terkedildiğini göstermektedir⁹.

Hieroteles'in Hisarönu atöl-yelerinde ürettiği ilk ticarî amphoraların diğer bir form özelliği de, aynı dönemdeki diğer Rodos amphoralarından ayak formu bakımından farklı olmasıdır. Hieroteles, bu dönemdeki ticarî amphoralarında çevresi plastik bir bandla çevrili silindirik veya kısa konik formu kaideler kullanılmaktadır (Çizim 8-13).

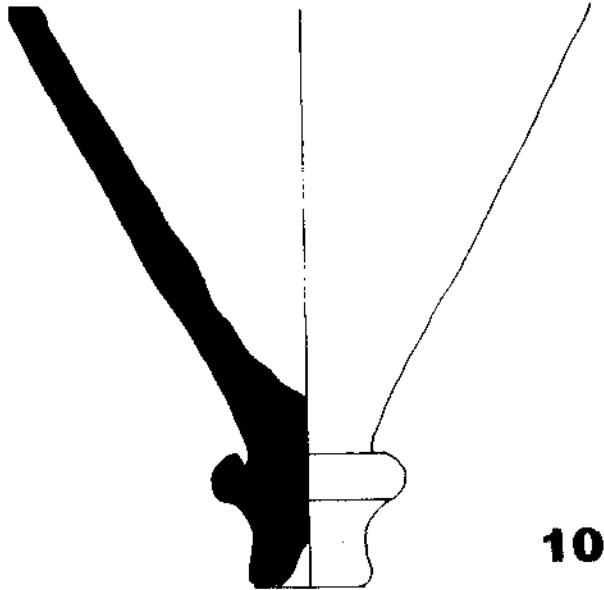
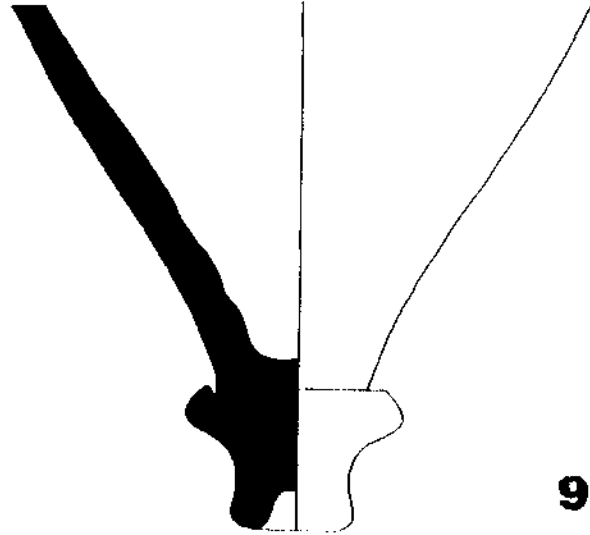
Bu kaideler, dönemin Knidos

amphoralarında görülen daha belirgin konik ayaklardan etkilenmiş olmalıdır¹⁰. Bu tip kaidelerin çöplükteki sayısı (51 adet) aynı zamanda üretim artışı amphoraların tam sayısının saptanmasında mühür sayısı ile birlikte kesin bir gösterge olmaktadır.

⁹ Hieroteles'in A açmasındaki çöplük içinde mühürleri bulunmayan eponymler Timostratos ve Agestratos ile tarihlenen simit formu ağız kenarları taşıyan amphoraları için bk. Muşeteanu-Conovici-Atanasiou 1978, s. 181-183, Fig. 5, 3-5; Ayrıca V. Grace'in Rodos ticarî amphoralarındaki ağız kenar formları ile ilgili yorumu için bk. Grace 1963, s. 32

¹⁰ Karşılaştırma için bk. Empereur-Tuna 1989, Fig. 8k-1.

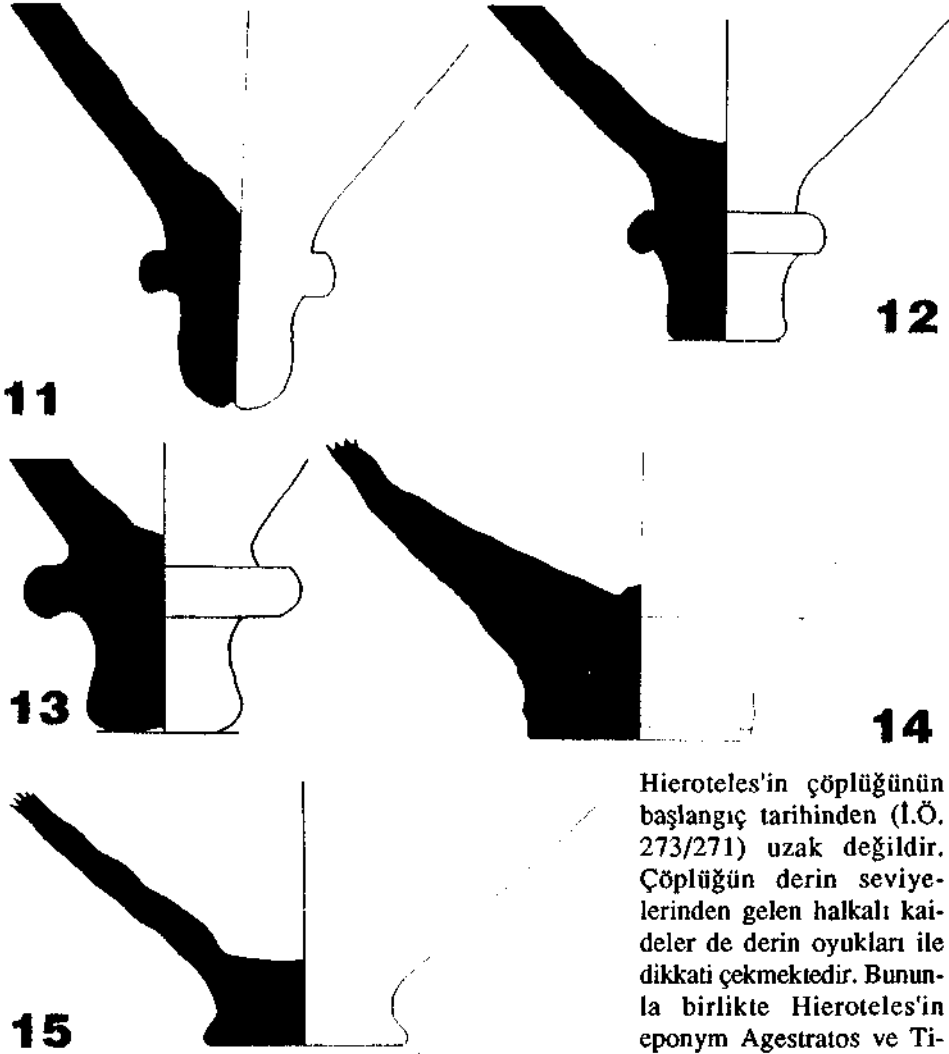
Öte yandan bu ayaklar kendi aralarında küçük form farklılıkları da göstermektedirler. Bugüne dek yayınlanmış Hieroteles amphoralarının ayak oturma düzlemlerinde bir oyuk görülmemektedir¹¹. Buna karşılık, çöplüğün alt seviyelerinde derin oyuklu (Çizim 8-10), üst katlarında ise oyuksuz veya çok hafif oyuklu (Çizim 11-13) ayaklar bulunmaktadır. Kaidelerdeki bu farklılığın kronolojik bir evrimin sonucu olabileceği kanısındayız. Kaidelerde görülen bu kronolojik evrimin kanıtları, bugün için yetersiz de olsa, yayınlanmış olan bazı Rodos amphoralarında hissedilmektedir. Gerek Kıbrıs-Girne açıklarındaki batıkta ele geçen erken Rodos amphoraları (İ.Ö. 4. yüzyılın sonları)¹², gerekse İskenderiye Müzesi'nde bulunan çömlekçi Mikytos ve eponym Polyaratos'un mühürlerini taşıyan amphora¹³, çevrelerinde plastik halka bulunmayan derin oyuklu kaideler taşımaktadırlar. Özellikle ikinci amphoranın tarihi (İ.Ö. 275'e doğru) Hisarönü'deki

¹¹ Museteanu-Conovici-Atanasiou 1978, s. 181-183 ve 196, Fig. 5. 5-3 ; Empereur-Tuna 1989, Fig. 9g-h.

¹² G.Bass-M.Katzev, "New Tools for Underwater Archaeology", *Archaeology* 21 (1968), s. 172 ; Empereur-Hesnard 1987, pl. 59.7.

¹³ Grace 1963, s. 333, Nr. 1; Grace 1966, s. 287; Empereur-Hesnard 1987, pl. 2.8

Hieroteles'in çöplüğünün başlangıç tarihinden (İ.Ö. 273/271) uzak değildir. Çöplüğün derin seviyelerinden gelen halkalı kaideler de derin oyukları ile dikkati çekmektedir. Bununla birlikte Hieroteles'in eponym Agestratos ve Timostratos mühürlerini taşı-

yan iki amphorası¹⁴ ise oyuksuz halkalı silindirik kaideler taşımaktadırlar. Bu iki eponymün mühürlerine çöplükte rastlanmaması, onları, kaidelerdeki oyukların tamamen ortadan kalkmış olduğu İ.Ö. 265 yılından sonraki döneme tarihlememize izin vermektedir.

Ayrıca, çöplüğün üst seviyelerinde oyuksuz veya az oyuklu ayakların (Çizim 11-13) çoğunlukta olmalarına karşın, bu tip örnekler alt seviyelerde rastlanmamaktadır.

¹⁴ Muşeteanu-Conovici-Atanasiou 1978, Fig. 3-5

Hieroteles'in amphoralarındaki kronolojik evrim sadece ayaklardaki oyukların kaybolması ile sınırlı kalmamakta, eponym mühürlerine Rodos takvimindeki ay isimlerinin eklenmesinden bir süre önce (yaklaşık İ.Ö. 240) kaide çevrelerindeki halkalar da kaybolmaktadır¹⁵.

Çöplükteki ve A sektörünün çöplük dışındaki tabakalarında bulunan ikinci tip ayakların (çöplükte 3, çöplük dışında 2 adet) (Çizim 14-15). Hieroteles'in ürettiği amphoralara ait olma ihtimali bulunmaktadır. Geniş ve düz tabanlı, kalın dipli bu tür ayaklar ile ilişkili ticarî amphoralar dışında büyük boyutlu kaplara çöplük içinde rastlamak mümkün olmamıştır. Önceki yıllarda Hisarönü'nde yapılan yüzey araştırmalarında bulunan bu üp bir ayak günlük seramik içinde değerlendirilmiştir.¹⁶ Bunların, muhtemelen ticarî amphora ayağı olarak tasarlandığı, fakat popüler olmadan kısa bir süre sonra terkedildiği kanısındayız.

HIEROTELES'İN MÜHÜRLEME SİSTEMİ VE KALIPLARI

Hisarönü'ndeki sondajlardan önce, tek bir örnek dışında¹⁷, çömlekçi Hieroteles'e ve amphoralarını tarihleyen eponymlere ait şimdiye dek yayınlanmış mühürlerin sadece oyuk merkezi noktalı yuvarlak formlu oldukları biliniyordu. Ticarî amphora üretimine başladığı andan sonuna dek çömlekçi Hieroteles'in mühürlerinde isminin hem nominativus ('Ιεροτέλης), hem de genetivus çekimli halini ('Ιεροτέλεως) görmemize karşın, aynı amphoralarda kullanılan ve bu amphoraları tarihleyen Rodoslu eponymlerin mühürleri alışılmışın aksine ön takısız veya ünvarsız (yalnızca ἐπί veya ἐπί ἱερέως) ve nominativus halindedir.

Hisarönü'ndeki Hieroteles atölyesinde yapılan ilk sondajlardan elde edilen 177 adet mühürlü kulp ise, gerek mühür tipolojisi ve gerekse kronolojileri hakkında yeni ve yararlı bilgiler vermektedir.

Bu çömleğin atölyesindeki mühürleme sistemi içinde üç farklı mühür tipi kullanılmış olduğu görülmektedir. Mühürler istisnasız yuvarlak olup, çapları 2 cm. ile 2.6 cm. arasında değişmekte ve çoğunluğunun çaplarının 2.3 cm. olduğu görülmektedir.

Tip 1 : Mühür merkezinde iç çemberi dolduran 6 veya 8 dolgun yapraklı rozet ile, iç ve dış kabartma çemberlerin arasında yine kabartma isim yer almaktadır ('Ιεροτέλης: Kat. No. 1, Res. 1; 'Ιεροτέλεως: Kat. No. 3, Res. 3; "Αγριος: Kat. No. 12-13, Res. 12-13; 'Αριστίων: Kat. No. 15, Res. 15).

Hieroteles'in adını taşıyan bu rozetli mühürler, mühürleme sistemi içinde hem kendisinin, hem de A sektöründeki çöplüğün en erken mühür tipidirler ve eponym Agrios'un rozetli mühürleri ile aynı amphoralar üzerinde yer almış olmalıdırlar. Rozetli mühür taşıyan diğer bir eponym ise Aristion'dur (Kat. No. 15, Res. 15). Ancak, Aristion'un çöplükteki diğer bir mühür tipi ise Tip 2 olarak sınıflandırdığımız çember

¹⁵ Empereur-Tuna 1989, Fig. 10 (Eponym: Philonidas).

¹⁶ Ibid, Fig. 14d.

¹⁷ Hieroteles'in rozetli ünik bir mühürü için bk. Y.Calvet, *Les Timbres Amphoriques*, Kition-Bamboula I, Paris, 1982, s. 26, Nr.57.

merkezi noktalıdır (Kat. No. 16, Res. 16). Görevli olduğu yılda iki farklı mühür kullanan eponymler, bugünkü bilgilerimiz ışığında sadece Agrios (tek örnek Kleitophon ile birlikte bk. Kat. No. 14, Res. 14) ve Aristion'dur.

Tip 2 : Konsantrik 2 çemberin merkezinde nokta, iki çember arasında ise isim yer almaktadır. Nokta, çemberler ve isim kabartmadır ('Ιεροτέλες; Kat. No. 4, Res. 4; 'Αγριος - Κλειτοφῶν; Kat. No. 14, Res. 14; Κλεώνυμος; Kat. No. 17, Res. 17; 'Αριστίων; Kat. No. 16, Res. 16). Bu tip mühürlerin genellikle Hieroteles ve onun erken eponymleri tarafından kullanıldıkları görülmektedir¹⁹. Bunlar muhtemelen rozetli mühür kalıplarından (Tip 1) hemen sonra kullanılmaya başlanmışlar ve bir müddet birlikte kullanıldıktan sonra yerlerini Tip 3 kalıplarına bırakmışlardır.

Tip 3 : Merkezindeki kabartma noktalı derin oyuk ile mühürünü sınırlayan kazıma çemberin arasında kabartma isim yer almaktadır ('Ιεροτέλης; Kat. No. 2, Res. 2; 'Ιεροτέλες; Kat. No. 5-9, Res. 5-9; 'Αγήμων; Kat. No. 10-11, Res. 10-11; 'Επίχαρμος; Kat. No. 18, Res. 18; 'Ιππόστρατος; Kat. No. 19-21, Res. 19-21; Νίκων; Kat. No. 22, Res. 22; Πολύχαρμος; Kat. No. 23, Res. 23; Φιλίνος; Kat. No. 24, Res. 24; Φρασίλας; Kat. No. 25, Res. 25). Bu tip mühür formu, Tip 1 ve Tip 2'den hemen sonra başlayıp (muhtemelen eponym Hippostratos'un yılında), Hieroteles'in üretimden çekildiği tarihe kadar²⁰, kendisi ve eponymleri için kullanıldığı tek mühür tipi olmaktadır²¹. Hieroteles gibi, oldukça uzun bir dönem (yaklaşık İ.Ö. 273/271 - 225 arası) faaliyette bulunmuş bir çömlekçinin çok sayıda mühür kalıbından yararlanmış olması doğaldır. Kullandığı mühür kalıpları ya soldan sağa ya da retrograd (ters) yazılmışlardır. Hieroteles'in ismini taşıyan kalıplar nominativus veya genetivus oldukları halde, eponym mühürlerindeki isimler daima nominativus halinde ve ön takısızdır. Gerek N. Tuna, gerek J. Y. Empereur tarafından yapılan yüzey araştırmalarında ve gerekse 1990 yılındaki sondajlarda ele geçen mühürler yaklaşık 10 farklı kalıptan üretilmişlerdir²². Ayrıca bazı eponymlerin bir yıllık görev süreleri içinde birden çok kalıp kullanmış oldukları görülmektedir²³. Hieroteles'in ve eponymlerinin kullanmış oldukları tüm kalıpların tespit edilmesi ancak ayrıntılı bir monografik bir çalışma ile mümkün olabilecektir.

¹⁹ Agrios ile ilgili tarihlenmeler için bk. Grace 1970, s. 197 ve 200; Empereur-Tuna 1989, s. 293.

²⁰ Yaklaşık İ.Ö. 225 (Grace 1974, s. 200).

²¹ Hieroteles'in mühür tipinde isimleri görülen eponymlerin yer aldığı liste için bk. Grace 1963, s. 328, dipnot 21 ve Grace-Petrakoulakou 1970, s. 293, dipnot 1. Hisarönü'nde ele geçen yeni eponymlerin eklenmesi ile düzenlenen son liste için makalenin sonundaki tabloya bakınız.

²² Empereur-Tuna 1989, s. 295, Kat. No. 3-11, Fig. 15-16.

²³ Agrios: Kat. No. 12 ve 14 ; Aristion: Kat. No. 15-16; Timostratos: Empereur-Tuna 1989, Kat. No. 16, Fig. 16 (retrograd) ve Museteanu-Conovici-Atanasiou 1978, s. 182, No. 32, Fig. 2 (18-19).

ÇÖMLEKÇİ HIEROTELES VE MÜHÜRLERİ

1990 yılı yaz mevsiminde Hisarönü'nde yapılan kısa süreli sondajlar bu çömlekçi ve atölyesi ile ilgili bilgilerimizi genişletmiştir.

Hieroteles'in üretici olarak tek kulplarını mühürlediği amphoraların diğer kulpları üzerinde yer alan ve bir yıl için Rodos kent devleti tarafından denetim için görevlendirilmiş eponymlere ait isimlerin çokluğu, bu çömlekçinin uzun bir dönem üretimde bulunduğunu göstermektedir²⁴.

V. Grace, Hieroteles'in mühürlediği amphoralarda görülen eponymlere ait isimlerin yer aldığı ilk listede 22 isim saptamış²⁵, daha sonra Delos kazıları ışığı altında bu listeye yeni bir isim eklemiştir²⁶. Rodos ticarî amphora mühürleme sistemini kronolojik olarak dönemlere ayıran V. Grace ve J. Y. Empereur²⁷, çömlekçi Hieroteles'in üretim faaliyetini İ.Ö. yaklaşık 269-225 yılları arasına yerleştirmişler ve onun ilk dönemini Rodos ticarî amphora mühürlerinde ay isimlerinin görüldüğü yaklaşık İ.Ö. 240 yılı ile sınırlandırmışlardır (Period Ic: yaklaşık İ.Ö. 269-240). Yine aynı araştırmacılar, ikinci dönemi ise, Hieroteles'i tarihleyen eponym mühürlerine ay isimlerinin eklendiği dönem (Period IIa: yaklaşık İ.Ö. 240-225) olarak değerlendirmişlerdir²⁸.

Hisarönü'nde 1990 yılında gerçekleştirilen sondaj kazılarında ortaya çıkartılan üretim artışı çöplüğü, bu çömlekçinin, gerek üretime başladığı tarih, gerekse yeni eponymlerinin saptanması bakımından yeni sonuçlar vermektedir. Çöplüğün de yer aldığı A sektöründe ele geçen 177 mühürlü kulptan 86 adedi Hieroteles'in, 91 adedi ise Rodoslu resmi görevlerinin (eponym) isimlerini taşımaktadır. Rodos eponymleri arasında daha önceden bilinen fakat ilk kez Hieroteles'in amphoraları üzerinde görülenlerin (Agrios: Kat. No. 12-13; Aristion: Kat. No. 15-16) yanında, bugüne dek düzenlenen Rodos eponym listelerinde yer almayan yeni isimlere (Kleitophon: Kat. No. 14; Hippostratos: Kat. No. 19-21) rastlanmaktadır. Özellikle Attika'daki Koroni yarımadasında Ptolemaios II'nin askeri kampında ele geçen erken Rodos üretimi amphora kulpları üzerinde şu ana kadar Hieroteles'in amphoraları üzerinde görülmeyen Antileon ve Khrysostratos'un gibi erken eponymlere ait mühürlerin yanında Agrios'un da mühürü bulunmaktadır³⁰.

Koroni'deki kamp buluntuları Kherominadai savaşının (İ.Ö. 265-261) 10 yıl öncesine tarihlenmektedir ve V. Grace de bu iki eponymün görevli oldukları yılları İ.Ö.

²⁵Sondajlardan elde edilen yeni mühürlerin ışığı altında 32 eponym isminin yer aldığı liste için makalenin sonundaki tabloya bakınız.

²⁵ Grace 1963, s. 328, dipnot 21.

²⁶ Grace-Petapoulakou 1970, s. 293, dipnot 1.

²⁷ Grace 1985, s. 42 ; Empereur-Hesnard 1987, s. 18-19.

²⁸ *Loc. cit.*

³⁰ Koroni 1962, s. 35, Kat. No. 27 ve s. 41, Kat. No. 64, pl. 18 ve 22.

273-271 arasına yerleştirmektedir³¹. Böylece Hieroteles'in üretim faaliyetine, ileri sürülen tarihten (İ.Ö. 269) yaklaşık 2-4 yıl önce başladığı ortaya çıkmaktadır.

Sondajlarda, özellikle çöplükte rastlanan 10 değişik eponyme ait mühürler ile J. Y. Empereur ve N. Tuna'nın yüzey araştırmalarında ele geçen diğer 5 değişik eponym mühürü³², Hieroteles'in Hisarönü-Çubucak atölyelerindeki faaliyetinin 15 yıllık dönemini belgeler niteliktedir.

Bu bölgede gelecekte gerçekleştirilecek kazılar, bir taraftan Hieroteles'in Hisarönü'ndeki atölyesinde kaç yıl çalıştığını ortaya koyacak, diğer taraftan da bulunması muhtemel başka çöplüklerden elde edilebilecek eponym mühürlerinin kronolojik sıralanışı için çok önemli kanıtlar verebilecektir.

EPONYMLER VE MÜHÜRLERİ

Şimdi de, Hisarönü-Çubucak'daki Hieroteles'in atölyesinde bu üreticinin ticari amphoralarını tarihlenen yıllık eponymlerin mühürleri üzerine bazı görüşlerimizi belirtmeye çalışalım:

Eponym Agrios'un ismini taşıyan mühürlerin çoğunlukta olduğu üretim artışı çöplüğünde mühürleri ele geçen görevli sayısı 9 dur. Kleonymos'un ismi okunan tek mühür (Kat. No. 17, Res. 17) ile, yüzeyden bulunan Epikharmos'un mühürü (Kat. No. 18, Res. 18) dışında, diğer tüm eponym mühürleri çöplükten gelmektedir. Çöplükte yer alan eponym mühürleri ile ilgili olarak, gerek mühür sayılarından ve gerekse çöplüğün tabakalaşması üzerine yaptığımız gözlemlerden hareketle, bazı ilk sonuçlar çıkarmamız mümkündür. Ancak herşeyden önce, zaman yetersizliği nedeniyle, üretim artışı çöplüğünün sınırlarının batı kesimi dışında henüz tespit edilmediği ve kısmen taban suyunun içinde kalması nedeniyle taban seviyesine kadar inilemediğini belirtmek gerekmektedir. A açmasındaki çöplüğün sınırlarının tam olarak saptanması ile, hem Hieroteles'in, hem de eponym mühürlerinin basılı olduğu kulp sayısının artması, hatta yeni yönetici isimlerine rastlanması söz konusu olabilecektir.

İsminin görüldüğü mühürlü kulp sayısının da gösterdiği gibi (56 adet), çöplüğün, eponym Agrios'un görevli olduğu yılda yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Rodos mühürlü ticari amphora kronolojisi içinde Antileon ve Khrysostratos (bk. dipnot 30) ile birlikte İ.Ö. 280-270 arasına tarihli Ib dönemi içinde yer alan Agrios'un (yaklaşık İ.Ö. 273-271)³³ mühürlerine Hieroteles'in amphoralarında ilk kez rastlanmaktadır. Bu durumda çöplük, Hisarönü'nde bulunma ihtimali olan diğer çöplüklerin içinde -eğer kullanılmalarında kronolojik bir sıra söz konusu ise- en erkene tarihleneni olacaktır. Ayrıca, Agrios'un mühürlerinin çöplükteki varlığı, hem Hieroteles'in faaliyetinin başlangıcını Ib dönemi içine kaydırmakta, hem de ondan önce

³¹ Grace 1974, s. 200.

³² Empereur-Tuna 1989, s. 295, Kat. No. 12: İsidotos; Kat. No. 14: Lysandros; Kat. No. 15: Timarkhos; Kat. No. 16: Timostratos.

³³ Empereur-Hesnard 1987, s. 18.

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

faaliyette olan Euphron, Boiskos, Pausanias ve Agesikleus gibi çömlekçiler ile en azından ilk üretim yılları içinde çağdaşlığını göstermektedir³⁴.

Agrios ile birlikte mühürleri Koroni'de ele geçen eponymlerden Antileon ve Khrysostratos'a bugüne dek Hisarönü-Çubucak atölyelerinde rastlanmamış olması ya bir tesadüf, ya da onların Agrios'dan daha erken bir tarihte görevli olmalarından kaynaklanmış olabilir.

A sektöründeki üretim artışı çöplüğünde hem rozetli (Kat. No. 15) hem de çember merkezi noktalı (Kat. No. 16) iki farklı kalıptan basılmış mühürleri ile temsil edilen Aristion için teklif edilen tarih yaklaşık İ.Ö. 269 yılıdır³⁵.

A sektöründe çöplük dışında ele geçen ve çember merkezi nokta taşıyan mühür üzerindeki eksik harfli isim Kleonymos olarak tamamlanmaktadır (Kat. No. 17). N. Tuna ve J. Empereur tarafından Hisarönü buluntuları arasında da aynı kalıptan çıkmış başka bir Kleonymos mühürü yayınlanmıştır³⁶. Ayrıca 1992 yaz mevsiminde Knidos kazı buluntuları arasında yüksek band kenarlı bir Hieroteles amphorasının üzerinde aynı kalıptan çıkmış bir Kleonymos mühürü daha tespit edilmiştir. Bu eponymün de mühür tipinden hareketle Agrios ve Aristion ile birlikte Hieroteles'i denetleyen erken eponymlerden olduğunu tahmin etmekteyiz.

Çöplükte tek kalıptan basılmış 2 mühürle temsil edilen Hagemon'un adı (Kat. No. 10-11) Hieroteles'in iki farklı ağız kenarı kullanılan iki tip amphorasına ait kulplar üzerinde görülmektedir. Birisi Rodos'da³⁷, diğeri Samos'da³⁸ ele geçen iki Hagemon mühürünün fotoğrafları yayınlanmadığı için kalıplarının farklı olup olmadığı tesbit edilememektedir. Çöplük içindeki konumlarından hareketle bu mühürler, Agrios, Aristion ve Kleonymos'dan sonra gelen Nikon ve Hipposstratos ile birlikte Hieroteles'in ilk üretim yılları içine (yaklaşık İ.Ö. 273/271- 267) tarihlenmelidir³⁹.

Çöplükte bulunan eponym mühürleri içinde tek bir kalıptan çıkma üç adet mühürlü kulp üzerinde okunan Nikon (Kat. No. 22), V. Grace tarafından Hieroteles'i tarihleyen eponymler arasında zikredilmektedir⁴⁰. Ayrıca, yine Hieroteles ile ilişkili yuvarlak bir mühür üzerinde görülen eponym Nikon'un Samos-Tigani buluntuları arasındaki varlığı, CH. Börens tarafından öne sürülmüştür⁴¹. Bunun yanında Atina

³⁴ Grace 1963, s. 323-324 ve 333, Kat. No. 3-4.

³⁵ Empereur-Tuna 1989, s. 293; Tarsus I (1950), No. 17, s. 140.18; ayrıca Aristion'un bir mühürü ile ilgili düzeltme için bk. Livia Bouzianu, "Les premières importations d'amphores timbrées", *BCH Suppl.* 13 (1986), s. 413, dipnot 5; Eponym listeleri içinde yer alan Aristion adlı eponymler için bk. Hiller No. 64 ; Nilsson No. 86 ; Grace 1953, s. 122, No. 34.

³⁶ Empereur-Tuna 1989, s. 295, Kat. No. 13.

³⁷ Grace 1963, s. 324.

³⁸ Börens 1986, s. 499, dipnot 7 (I. 769).

³⁹ Eponym listeleri içindeki Agemon için bk. Hiller No. 4; Grace 1953, s. 122, No. 3. Ayrıca Hieroteles'i tarihleyen eponymlerin listesi için bk. Grace 1963, s. 328, dipnot 20.

⁴⁰ *Loc. cit.* Diğer Rodoslu eponym listelerinde görülen Nikon için bk. Hiller, No. 225; Nilsson, No. 333; Grace 1953, s. 123, No. 122.

⁴¹ Börens 1986, s. 499, dipnot 7.

Agora'sında ve İskenderiye'de bulunan yuvarlak formlu mühürler üzerinde ἐπι Νίκωβοç ifadesi okunmaktadır⁴². Ancak bu mühürler, yuvarlak formlu olmalarına karşın, merkezde kabartma nokta taşınamaları nedeniyle; Nikon'un görevli olduğu yılda Hieroteles'in çağdaşı bir çömlekçinin amphorasını tarihlemiş olabilecekleri gibi, daha geç bir dönemde yine Nikon isimli başka bir eponyme ait olabilirler.

Agrios'dan sonra çöplük içinde en fazla mühür Hippostratos'a aittir (13 adet mühürlü kulp; Kat. No. 19-21). Bu 13 mühürlü kulptan sadece iki örnekte band formunda ağız kenarları korunmuştur (Çizim 1 ve 5). Bugüne kadar Hippostratos ismine, ne yayınlanmış Rodos eponym listelerinde ne de herhangi bir mühür üzerinde rastlanmıştır ve bu nedenle şimdiye kadar bilinmeyen bir eponym olarak dikkati çekmektedir. Bu eponym de kronolojik olarak Agrios, Aristion ve Kleonymos'dan sonra görevli olan Agemon ve Nikon ile birlikte ikinci grup içinde değerlendirilmelidir.

Çöplüğün üst seviyelerinde birer mühürle temsil edilen Polykharmos (Kat. No. 23)⁴³, Philinos (Kat. No. 24)⁴⁴ ve Phrasilas (Kat. No. 25)⁴⁵ gibi eponymler Hieroteles'i tarihleyen önceki eponymlerden daha geç bir döneme ait olmalıdırlar.

1987 ve 1988 yıllarında yapılan yüzey araştırmaları sırasında Hisarönü'nde ele geçen Isidotos⁴⁶, Lysandros⁴⁷, Timarkhos⁴⁸ ve Timostratos⁴⁹ ile 1990 yılında yüzeyde bulduğumuz Epikharmos (Kat. No. 18)⁵⁰ adlarını taşıyan eponym mühürleri, Hisarönü'ndeki Hieroteles atölyesinde bu eponymlerin mühürlerini barındıran başka çöplüklerin varlığını göstermektedir.

Sonuç olarak Hisarönü atölyelerinde 1990 yılında A sektöründe gün ışığına çıkartılan tek çöplükten hareketle, bugün için yanıtlanması gereken bazı sorular bulunmaktadır:

- 1) Çöplükte ele geçen değişik eponymlere ait mühürlerin sayısal farklılıkları neyi göstermektedir ?
- 2) Çöplüğün kullanılmaya başlandığı tarih, aynı zamanda Hieroteles'in üretim faaliyetine başladığı tarih midir ?
- 3) Gün ışığına çıkartılan çöplük başlangıçtan itibaren kesintisiz bir kullanım göstermekte midir ?
- 4) Hisarönü'ndeki Hieroteles atölyesinde, aynı dönem içinde kullanılan birden fazla çöplüğün varlığı söz konusu olabilir mi ?

⁴² Grace 1934, s. 233, No. 69 (SS 133); Sztetyllo 1975, grup 1, No. 7.

⁴³ Grace 1963, s. 328, dipnot 20.

⁴⁴ Philinos'un Hieroteles ile ilişkili mühürleri için bk. Böhrns 1986, s. 501, Kat. No. 8; Grace 1963, s. 328, dipnot 20.

⁴⁵ *Loc. cit.*

⁴⁶ Empereur-Tuna 1989, Kat. No. 1.

⁴⁷ *Ibid.*, Kat. No. 14.

⁴⁸ *Ibid.*, Kat. No. 15.

⁴⁹ *Ibid.*, Kat. No. 16.

⁵⁰ Grace 1963, s. 328, dipnot 20; Böhrns 1986, s. 499, dipnot 7; Grace 1986, s. 564, No. 22.

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

Bu soruların kesin yanıtları için gelecekteki kazaları beklemekle birlikte, bugün için bazı varsayımlar ileri sürmek mümkün olabilir kanısındayız :

Çöplükte ele geçen eponym mühürlerinin sayısal farklılıkları, çömlekçi Hieroteles'in, her eponymün görevli olduğu yıl içindeki üretim faaliyetinin değişik rekoltelerine bağlı olabileceği gibi, atölyedeki üretim dışı artıkların o yılda gerçekleştirilen üretim içindeki artıklara neden olacak teknik yetersizliklere de bağlı olabilir. Eğer Hieroteles, ticarî amphora üretimine Agrios'un görevli olduğu yıl içinde başlamışsa, bu eponymün isminin görüldüğü üretim artığı amphora sayısının çokluğu (60 mühürlü kulp, yani 60 ticarî amphora), başlangıçtaki üretim teknolojisinin yetersizliğine, tecrübe eksikliğine veya üretimin yoğunluğuna bağlanabilir.

Diğer eponymlere ait mühürlerin bu çöplükteki sayısal azlıkları da aynı dönemdeki başka çöplüklerin varlığına bağlanabileceği gibi, üretimin kısıtlı olmasına veya üretim artığı (fire) sayısının azlığı ile de ilişkili olabilir. Bununla birlikte birer mühürlere çöplüğün üst tabakalarında rastlanan Polykharmos, Philinos ve Phrasilas gibi eponymlerin varlıkları, aynı dönemlerde başka bir çöplüğün veya çöplüklerin varlıklarını gösteren kanıtlar olarak da değerlendirilebilir.

Gün ışığına çıkartılan bu çöplük ve muhtemel çöplükler, farklı dönemlerde ve kesintisiz olarak kullanılmışlarsa, çömlekçi Hieroteles'i tarihleyen yıllık eponymlerin kronolojik sıralanmalarının tespiti gelecekte mümkün olabilecektir. Her durumda, Hisarönü ticarî amphora atölyelerinin, Hieroteles'in de uzun bir dönem üretim faaliyetinde bulunduğu (İ.Ö. yaklaşık 273/271-225 arası) İ.Ö. 3. yüzyıl içindeki Rodos kronolojisinin sağlam temellere oturtulmasında önemli bir işlev göreceği kesindir.

KATALOG

I- Çömlekçi Hieroteles'in İsmi Taşıyan Mühürler

Hisarönü'ndeki sondajlarda gün ışığına çıkartılmış Hieroteles ismi taşıyan mühürlü kulpların sayısı 86 dır. Bu mühürlerin tümü, iki nominativus ve dört genetivus formu olmak üzere, toplam altı ayrı kalıptan basılmıştır. Tüm sektörlerde okunamayacak derecede aşınmış mühür sayısı 12 dir. Tüm mühürler yuvarlak formdurlar. Bu grup yine kendi içinde rozetli, çember içinde ve oyuk içinde noktalı mühür formları olarak üç alt gruba ayrılmaktadırlar:

No. 1 (Res. 1)	
Env.	A.2.25.29.
Buluntu Yeri	Çöplük içinde
Kalıp	Hieroteles, Nominativus 1
Tanım	Merkezde rozetli, yuvarlak mühür. Normal <i>Sigma</i> .
	Çap 2.3 cm.
Metin	'Iepotéλης vacat

Bu kalıptan basılmış 48 mühürlü kulp A sektöründe (47 kulp çöplükten) ele geçti. Hieroteles'in bu kalıptan çıkan mühürleri, aynı çöplükte ele geçen eponym Agrios'un rozetli mühürleri ile birlikte kullanılmış en erken mühürler olmalı ve bu yöneticinin görevli olduğu yıla tarihlenmelidir (bk. Kat. No. 12-13, Res. 12-13 [İ.Ö. yaklaşık 273-271]).

Nominativus formu ve rozetli Hieroteles mühürleri ile ilgili herhangi bir örnek bilinmemektedir (Hieroteles'in rozetli mühürleri üzerine tartışma için bk. Empereur-Tuna 1989, 293).

No. 2 (Res. 2)

Env.	12
Buluntu yeri	D sektörü
Kalıp	Hieroteles, Nominativus 2
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.6 cm
Metin	Ἱερωτέλης

Bu kalıptan basılan mühürlere A sektörü ve çöplükte rastlanmadı. Bu nedenle Hieroteles'in, bu çöplüğün kullanımından vazgeçildiği daha geç bir dönemde ürettiği amphoralarını mühürlemiş olmalıdır. Aynı kalıptan çıkan diğer bir mühür için bk. Empereur-Tuna 1989, 295, No. 3 (Env. 88.26, Fig. 15).

No.3 (Res. 3)

Env	A.2.23.18
Buluntu yeri	Çöplük içinden.
Kalıp	Hieroteles Genetivus 1
Tanım	Merkezde rozetli yuvarlak mühür. Normal <i>Sigma</i> . Çap 2.3 cm.
Metin	Ἱερωτέλευς

Aynı kalıptan çıkan üç adet mühürlü kulp çöplükte bulundu. Genetivus halinde ve rozetli Hieroteles mühürlerinden tek örnek Kıbrıs'daki Kition-Bamboula'da yayınlandı (Y. Calvet, *Les timbres amphoriques, Kition-Bamboula* 1, Paris, 1982, 26, No. 57). Bu kalıptan basılan Hieroteles mühürleri muhtemelen, aynı çöplükte ele geçen eponym Aristion'un rozetli mühürleri (Kat. No. 15, Res. 15) ile tarihlendirilmelidir.

No. 4 (Res. 4)

Env.	A.2.23.28
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Hieroteles Genetivus 2
Tanım	Çember merkezi noktalı yuvarlak mühür. Normal <i>Sigma</i> . Çap 2.3 cm.

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

Metin Ἱεροτέλεος

Bu kalıptan çıkan 2 mühür çöplükte, 1 mühür ise çöplük üzerinde daha geç bir döneme tarihli buluntular ile karışmış bir tabakada bulundu. Muhtemelen, eponym Aristion'un çember merkezi noktalı yuvarlak mühürleri (Kat. No.16, Res. 16) ile birlikte kullanılmış olmalı ve Aristion'un görevli olduğu yıla tarihlenmelidir. Hieroteles'in bu kalıptan çıkan mühürleri ile ilgili yayınlanmış bir örneğe raslanmamıştır (Hieroteles'in Hisarönü'ndeki diğer genetivus formulu kalıpları için bk. Empereur-Tuna 1989, 295, No. 4-6, 8-1, Fig. 15-16. Genetivus formulu ve normal sigma'lı iki farklı kalıpan basılmış iki Hieroteles mühürü için bk. Sztetyllo 1975, grup I, No. 4 ve 6).

No. 5 (Res. 5)

Env. A.2.7.11
Buluntu yeri Çöplük içinden
Kalıp Hieroteles Genetivus 3
Tanım Oyuk merkezi noktalı yuvarlak
mühür. Yuvarlak *Sigma*. Çap 2.3 cm.
Metin Ἱεροτέλεος (retrograd)

Bu kalıptan basılmış iki mühürlü kulp A sektörü çöplük dışında, 15 kulp çöplükte, bir kulp ise diğer sektörlerde ele geçti. Bu mühürler, Hieroteles'in iki değişik ağız kenar formu taşıyan amphoralarında da görülmektedir (Kat. No. 6-8, Res. 6-8). Muhtemelen, çöplükte ele geçen Hagemon (Kat. No. 10-11, Res. 10-11), Hippostratos (Kat. No. 19-21, Res. 19-21) ve Nikon (Kat. No. 22, Res. 22) gibi eponymlerin tarihledikleri amphoralara üzerinde yer almış olmalıdırlar.

No. 6 (Res. 6, Çiz. 2)

Env. A.2.8.15
Buluntu yeri Çöplük içinden
Kalıp Hieroteles Genetivus 3 (Kat. No. 5 gibi)
Tanım Oyuk merkezi noktalı yuvarlak
mühür. Yuvarlak *Sigma*. Çap 2.3 cm.
Metin Ἱεροτέλεος (retrograd)

No. 7 (Res. 7, Çiz. 3)

Env. A.2.25.69
Buluntu yeri Çöplük içinden.
Kalıp Hieroteles, Genetivus 3 (Kat. No. 5-6 gibi)
Tanım Oyuk merkezi noktalı yuvarlak
mühür. Yuvarlak *Sigma*. Çap 2.3 cm.
Metin Ἱεροτέλεος (retrograd)

No.8 (Res. 8, Çiz. 6)

Env.	A.2.25.66
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Hieroteles, Genetivus 3 (Kat. No. 5-7 cm)
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.3 cm.
Metin	'Ιε[ροτέ]λευς (retrograd).

No.9 (Res. 9)

Env.	A.3.9.3.
Buluntu yeri	A sektörü çöplük dışı tabakadan
Kalıp	Hieroteles Genetivus 4
Tanım	Oyuk merkezi noktalı mühür. Normal <i>Sigma</i> .Çap 2.6 cm
Metin	'Ι[εροτέλε]υς

Hisarönü A sektöründe bulunan tek örnek. Bu kalıptan çıkan mühürlere çöplükte rastlanmadı (Muhtemelen aynı kalıptan çıkan diğer bir Hieroteles mühürü için bk. Empereur-Tuna 1989, Kat. No. 4, Fig. 15. Bu kalıptan basılan mühürler çöplüktekilerden daha geç yıllardaki eponymlerin mühürleri ile birlikte kullanılmış olmalıdır).

II- Yönetici (Eponym) İsimleri Taşıyan Mühürler

No. 10 (Res.10, Çiz. 7)

Env.	A.1.26.18
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Hagemon, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Çap 2.0 cm
Metin	'Αγήμων

Band formunda ağız kenarlı bir amphoranın (Çiz. 4) kulbu üzerinde. A sektöründe aynı kalıptan basılmış sadece iki mühür ele geçti. Diğeri, simit formunda yuvarlatılmış ağız kenarlı bir amphoranın üzerinde görülmektedir (Kat. No. 11. Res. 11 ; Çiz. 7).

Rodos'da bulunan, üretici Hieroteles ve eponym Hagemon'a ait mühürler taşıyan band formunda ağız kenarlı yayınlanmamış bir amphora için bk. Grace 1963, 324; Hieroteles amphoralarını mühürleyen eponymlerin yer aldığı liste için bk. *ibid*, 328, dipnot 20; Samos buluntuları arasında oyuk merkezi noktalı yuvarlak formlu Hagemon mühürü için bk. Börens 1986, 499, dipnot 7 (I 769).

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

No. 11 (Res. 11; Çiz. 7)	
Env.	A.04.8.
Buluntu yeri	Çöplük içinde en üst tabakadan
Kalıp	Hagemon, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Çap 2.0 cm.
Metin	'Αγῆμω[v]

Simit formunda yuvarlatılmış ağız kenarlı bir amphoranın (Çiz. 7) kulbu üzerinde. Bir önceki örnekle aynı kalıptan basılmış.

No. 12 (Res. 12)	
Env.	A.2.23.36
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Agrios Nominativus 1
Tanım	Merkezde rozetli yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.3 cm
Metin	"Αγριοσ <i>vacat</i>

Tek kalıptan üretilmiş 60 mühürlü kulptan 59 adet A sektöründe bulundu (56 kulp çöplükten). Hieroteles'in rozetli mühürleri ile (Kat. No. 1, Res. 1) aynı amphoralarda kullanılmış olmalıdır. Hisarönü'nde aynı kalıptan basılmış eponym Agrios'un diğer bir mühürü için bk. Empereur-Tuna 1989, 293, Kat. No. 1, Fig. 15.

Eponym Agrios isminin görüldüğü diğer mühür formları için bk. Nilsson, 357, No. 21; Dikdörtgen formlu diğer Agrios mühürleri için bk. Koroni 1962, 35, No. 27 (PR 79), Lev. 18, 22; Grace 1963, No. 2-4, Fig. 1, 333. Eponym Agrios, Koroni buluntuları arasındaki diğer eponymler (Antileon ve Khrysostratos) ile birlikte V. Grace tarafından İ.Ö. 273-271 arasına tarihlenmektedir (Grace 1974, s. 200).

Yönetici Agrios'un mühürlerine üretici Hieroteles'in atölyesinde ilk kez rastlanmaktadır. Bu durum ise Hieroteles'in ticarî amphora üretimine başladığı tarihin İ.Ö. 269 yılından İ.Ö. 273-271 yıllarına yükseltilmesine yardımcı olmaktadır.

No. 13 (Res. 13)	
Env.	A.2.25.67
Buluntu yeri	Çöplük içinden.
Kalıp	Agrios, Nominativus 1
Tanım	Merkezde rozetli yuvarlak mühür. Çap 2.3 cm. Yuvarlak <i>Sigma</i> .
Metin	1) "Αγριο[ς] <i>vacat</i> . 2) "Αγρι[ος] <i>vacat</i>

İki kez basılmış. Bir önceki mühür ile aynı kalıptan üretilmiş.

No. 14 (Res. 14)

Env.	A.2.24.30
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Agrios, Nominativus 2 ve Kleitophon, Nominativus 1
Tanım	Çember merkezi noktalı yuvarlak mühür. Normal <i>Sigma</i> . Çap 2.5 cm.
Metin	"Αγριος Κλειτοφών

Bugüne kadar Hisarönü'nda bulunan çift isimli tek mühür. Eponym Agrios'un Hisarönü'nde ele geçen ikinci kalıbı (Agrios Nominativus 2) olarak dikkati çekmektedir. Kleitophon ise bugüne dek ne Rodos yönetici listelerinde, ne de üretici olarak her hangi bir yayında zikredilmektedir. Çift isimli bu mühür yanıtlanması gereken bazı soruları da birlikte getirmektedir: Eğer Kleitophon bir eponym olarak kabul edilirse, o zaman Agrios ile birlikte Hieroteles'in üretimini denetliyorlardı demektir. Bu arada, bu ortak denetimin Agrios'un görevli olduğu yıl içinde mi, yoksa Agrios ile Kleitophon'un birlikte başka bir yıl içinde mi görevli oldukları sorusu gündeme gelmektedir. Kleitophon'un bir üretici olarak kabul edilmesi halinde, Hisarönü'nde Hieroteles'in karakteristik mühürünü kullanan ikinci bir üretici söz konusu olmaktadır. Ancak Kleitophon'un bir eponym olarak kabul edilmesi daha uygun olacaktır kanısındayız.

No. 15 (Res. 15)

Env.	A.2.23.15
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Aristion Nominativus 1
Tanım	Merkezde rozetli yuvarlak mühür. Normal <i>Sigma</i> . Çap 2.3 cm.
Metin	'Αριστίων <i>vacat</i>

Aynı kalıptan çıkan 5 mühür A sektöründe bulundu (4 mühürlü kulp çöplük içinden). Muhtemelen, Hieroteles'in rozetli mühür taşıyan amphoralarını (Kat. No. 3, Res. 3) tarihlemiş olmalıdır. Hisarönünde aynı kalıptan çıkan diğer bir Aristion mühürü için bk. Empereur-Tuna 1989, No. 2, Fig. 15; eponym Aristion için bk. Hiller No. 64; Nilsson, No. 86; Grace 1953, 122, No. 39.

No. 16 (Res. 16)

Env.	A.2.25.65
Buluntu yeri	Çöplük içinden.
Kalıp	Aristion, Nominativus 2
Tanım	Çember merkezi noktalı yuvarlak mühür. Normal <i>Sigma</i> . Çap 2.1 cm.
Metin	'Αριστίων

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

Çöplük içinde bu kalıptan basılan sadece 2 mühürlü kulp bulundu. Hieroteles'in çember merkezi noktalı mühür taşıyan amphoralarını (Kat. No. 4, Res. 4) tarihlemiş olmalıdır.

Aristion isimli bir eponymün genetivus formu mühürleri için bk. Tarsus I, Kat. No. 17, 140.18; Empereur-Tuna 1989, 293: "Il est connu par une matrice au bouton central qui le lie a Hiérotèles (et notamment par deux amphores inédites du Musée de Rhodes)". J. Y. Empereur - N. Tuna, eponym Aristion'u İ.Ö. 269'a tarihlemek eğilimindedirler (*loc. cit.*).

No. 17 (Res. 17)

Env.	A.01.6
Buluntu yeri	A sektörü çöplük dışı tabakadan
Kalıp	Kleonymos, Nominativus I
Tanım	Çember merkezi noktalı yuvarlak mühür. Çap 2.3 cm.
Metin	[K]λεών[υ]μ[ος]

Aynı kalıptan çıkan iki Kleonymos mühüründen birisi J. Y. Empereur - N. Tuna tarafından Hisarönü'nde yapılan yüzey araştırmalarında bulunmuştur (Empereur-Tuna 1989, Kat. No. 13). Diğer bir mühür ise 1992 yaz mevsiminde Knidos kazı evinde yüksek band formunda ağız kenarlı ve iki kulbu da korunmuş bir Hieroteles amphorasının üzerinde görülmüştür. Diğer kulp üzerindeki Hieroteles'e ait mühür de çember merkezi noktalı genetivus formudur. Eponym Kleonymos, muhtemelen Agrios ve Aristion ile birlikte Hieroteles'in kariyerinin başlangıç yıllarında görevli olmalıdır.

Fotoğrafı olmadığı için hangi kalıptan çıktığını bilmediğimiz Samos buluntusu diğer bir Kleonymos mühürü için bk. Böhrens 1986, 501, Kat. No. 5; Iassos'dan genetivus formu bir mühür için bk. *ASAtene* 27/28 (1965/1966), 552 ve dev., No. 19, Abb. 3: Κλεωνό[μο]υ (*non vidi*).

No. 18 (Res. 18)

Env.	Yüzey 1990/1
Kalıp	Epikharmos, Nominativus I
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.0 cm.
Metin	Ἐπίχαρμος

Eponym Epikharmos için bk. Hiller, No. 126; Grace 1953, 123, No. 76. Hieroteles'e özgü merkezi noktalı yuvarlak mühürler üzerinde görülen eponymlerin istesi için bk. Grace 1963, 328, dipnot 20. Ayrıca Hieroteles ile ilişkili bir Epikharmos mühürü ile ilgili bilgi için bk. Böhrens 1986, 499, dipnot 7. Rodos'da (Pipinou Lot) toplu halde bulunan amphoraların birinin kulbu üzerinde eponym Epikharmos'un mühürü bulunmaktadır: Grace 1986, 564, No. 22 ; *Archdelt.* 24 (1969), s. 451-485.

No. 19 (Res. 19)

Env.	A.2.24.30
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Hippostratos, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.0 cm
Metin	Ἰππόστρατος (retrograd)

A sektöründe çöplük içinden 11, çöplük üzeri tabakalardan iki adet olmak üzere, tek bir kalıptan üretilmiş 13 Hippostratos mühürlü kulbu ele geçti.

Hippostratos, Rodos'da ilk kez görülen bir eponym olarak dikkati çekmektedir. Bu eponym de çöplük içinde mühürleri ele geçen Hagemon (Kat. No. 10-11, Res.10-11) ve Nikon (Kat. No. 22, Res. 22) ile birlikte Hieroteles'in Genetivus 3 kalıbı ile mühürlenmiş (Kat. No. 5-8, Res. 5-8) amphoralarını tarihlemiş olmalıdır.

Hippostratos'un mühürleri taşıyan band formunda ağız kenarları korunmuş iki amphora üst parçası için bk. Kat. No. 20 ve 21 (Çizim 5 ve 1).

No. 20 (Res. 20)

Env.	A.2.15.6
Buluntu yeri	Çöplüğün üst tabakasından
Kalıp	Hippostratos, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.0 cm
Metin	Ἰππόστρατος (retrograd)

Tek kulbu korunmuş, band formunda ağız kenarlı bir amphora üzerinde (Çiz. 5).

No. 21 (Res. 21)

Env.	A.2.24.16
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Hippostratos, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.0 cm
Metin	Ἰππόστρατος (retrograd)

Tek kulbu korunmuş band formunda ağız kenarlı bir amphora üzerinde (Çiz. 1).

No. 22 (Res. 22)

Env.	A.2.24.15
Buluntu yeri	Çöplük içinden
Kalıp	Nikon, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Çap 2.2 cm
Metin	Νίκων <i>vacat</i>

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

Tek bir kalıptan çıkan 2 mühür de A sektöründe çöplük içinde ele geçti.

Eponym Nikon için bk. Hiller, 839, No. 2 25; Nilsson, No. 333; Grace 1953, 123, No. 122. Üzerinde ἐπί ve Genetivus halinde Nikon ismi görülen yuvarlak formlu mühürler için bk. Grace 1934, 233, No. 69 (Atina Agorası SS 133); Sztetyllo 1975, grup I, No. 7. Bu mühürlerin daha geç bir dönemde yöneticilik yapmış olan Nikon isimli başka bir kişiye ait olmaları mümkündür.

Üretici Hieroteles ile ilişkili oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühürler üzerinde görülen yöneticiler listesi içinde Nikon 1 olarak geçen eponym için bk. Grace 1963, 328, dipnot 20. Samos buluntuları arasında diğer bir Nikon mühürü için bk. Börens 1986, 499, dipnot 7 (Nikon I. 501.519).

No. 23 (Res. 23)

Env.	A.2.6.16
Buluntu yeri	Çöplüğün üst tabakalarından
Kalıp	Polykharmos, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi aşınmış noktalı yuvarlak mühür. Çap 2.2 cm.
Metin	[Πο]λύχαρμ[ος] (retrograd)

Hisarönü'nde bugüne dek ele geçen tek örnek.

Hieroteles'in amphoraları üzerinde görülen eponymlerin listesi içinde Polykharmos için bk. Grace 1963, 328, dipnot 20.

No. 24 (Res. 24)

Env.	A.4.14.2
Buluntu yeri	Çöplüğün üst tabakalarından
Kalıp	Muhtemelen Philinos, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür
Metin	Φι[λίνοϛ] <i>vacat</i>

Hieroteles'in eponymleri listesi içindeki Philinos için bkz. Grace 1963, 328, dipnot 20. Hieroteles ile ilişkili eponym Philinos'un yuvarlak formlu mühürlerine Samos buluntuları arasında da rastlanmaktadır: Börens 1986, 501, Kat. No. 8, Fig. 6.

No. 25 (Res. 25)

Env.	A.2.6.15
Buluntu yeri	Çöplüğün üst tabakalarından
Kalıp	Phrasilas, Nominativus 1
Tanım	Oyuk merkezi noktalı yuvarlak mühür. Yuvarlak <i>Sigma</i> . Çap 2.0 cm.
Metin	[Φρασ]ίλαϛ (retrograd)

Hisarönu'nde bugüne kadar ele geçen ilk ve tek örnek. Eponym Phrasilas da Hieroteles'i tarihleyen yöneticiler listesi içinde yer almaktadır. Bk. Grace 1963, 328, dipnot 20.

III- Diğer mühürler

Hisarönu'nde Hieroteles'den sonra da ticarî amphora üretimine devam edilmiş olduğu J. Y. Empereur ve N. Tuna tarafından yapılan yüzey araştırmalarında saptanmıştır (bk. *BCH* 113, 1989, 295-296).

Hisarönu'nde 1990 yılında yapılan sondajlarda da tabakaya bağlanamayan daha az sayıda değişik mühürler bulundu.

No. 26 (Res. 26)

Env.	9
Buluntu yeri	D sektörü
Tanım	Yuvarlak formlu mühür. Çap yak. 2.6 cm.
Metin	Διονυσί[ου]

Merkezde yer alan sembol anlaşılamadı.

Rodoslu çömlükçi Dionysos için bk. Empereur-Tuna 1989, s. 298, No. 24, Fig.

17.

No. 27 (Res. 36)

Env.	A.3.15.5.
Tanım	Dikdörtgen formlu mühür.
Metin	Ἐπ[ὶ ἱερέως] Κ[- -]εως

No. 28 (Res. 37)

Env.	E.2
Buluntu yeri	E sektörü
Tanım	Merkezde gül motifli yuvarlak mühür. Çap 2.6 cm.
Metin	ΑΙ- - -

EK:

HIEROTELES'İN AMPHORALARINDA ADI GEÇEN RODOSLU EPONYMLER

Ἀγέστρατος	Ἰσίδοτος
Ἀγήμων	Κλειτοφών
Ἀγησις	Κλεώνομος
Ἀγριος	Λύσανδρος
Αἰνησίδαμος	Νίκων
Ἀρετακλῆς	Πειθιάδας

Rodoslu Çömlekçi Hieroteles

Ἄριστάναξ	Πολυκλῆς
Ἄρισταρχος	Πολύχαρμος
Ἄριστεύς	Σθενέλας
Ἄριστίων	Τίμαρχος
Δαήμων	Τιμόκλης
Δαμοκράτης	Τιμόστρατος
Ἐξάκεστος	Φιλῖνος
Ἐπίχαρμος	Φιλοκράτης
Εὐφρανορίδας	Φιλωνίδαας
Ἰππόστρατος	Φιλωνδαας (?)
	Φρασίλας

KISALTMALAR

Böhrens 1986	G. Böhrens, "Zur Herkunft der Amphorenstempel", <i>BCH Suppl. XIII</i> (1986), 497-503.
Empereur-Hesnard 1978	J. Y. Empereur - A. Hesnard, "Les amphores Hellénistiques", <i>Céramiques hellénistiques et romaines 2</i> (Annales littéraires de Besançon), 1987, 9-71.
Empereur-Tuna 1989	J. Y. Empereur - N. Tuna, "Hiérotèles, potier rhodien de la Perée", <i>BCH</i> 113 (1989), 277-299.
Grace 1934	V. R. Grace, "Stamped Amphora Handles found in 1931-1932", <i>Hesperia</i> 3, 1934, 197-310.
Grace 1953	V. R. Grace, "The Eponyms Named on Rhodian Amphora Stamps", <i>Hesperia</i> 22, 1953, 116-128.
Grace 1963	V. R. Grace, "Notes on the amphoras from the Koroni peninsula", <i>Hesperia</i> 32, 1963, 319-334.
Grace-Petropoulakou 1970	V. R. Grace - M. Petropoulakou, "Les timbres amphoriques grecs", Ch. XIV de <i>L'Ilot de la Maison des Comédiens, Exploration Archéologique de Délos</i> 27, Paris 1970, 277-382.
Grace 1974	V. R. Grace, "Revisions in Early Hellenistic Chronology", <i>AM</i> 89, 1974, 193-200.
Grace 1985	V. R. Grace, "The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps", <i>Hesperia</i> 54, 1985, 1-54.
Grace 1986	V. R. Grace, "Some amphoras from a Hellenistic Wreck", <i>BCH Suppl. XIII</i> , 1986, 551-565.
Hillier	Hillier von Gaertringen, Rhodes, <i>Pauly-Wissowa, Suppl. V</i> , 1931, 835-840.

E. Doğer

- Koroni 1962 E. Vanderpool - J. R. McCredie-A. Steinberg, "Koroni, A Ptolemaic Camp on the East Coast of Attica", *Hesperia* 31, 1962, 26-61
- Museteanu-Conovici-Atanasiu 1978 C. Museteanu - N. Conovici - A. Atanasiu, "Contribution au problème de l'imitation des amphores grecques dans le sud-est de la Munténie", *Dacia* 22, 1968, 173-199.
- Nilsson M. P. Nilsson, *Timbres amphoriques de Lindos. Exploraiton Archéologiques de Rhodes V*, Copenhagen, 1909.
- Sztetyllo 1975 Z. Sztetyllo, "Timbres amphoriques grecs des fouilles polonaises à Alexandrie", *Etudes et Travaux VIII*, Warsovie, 1975, 159-325.
- Tarsus I H. Goldman *et alii*, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus*, Vol. I, Princeton, 1950.

Ersin Doğer
İzmir